

МОДАЛЬНІСТЬ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ У СИНХРОНІЇ

Тугай О. М.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

ORCID iD: 0000-0001-9831-2288

o.tuhai@kubg.edu.ua

У пропонованій статті схарактеризовано модальність волевиявлення складного речення в історичному розвитку англійської мови у синхронії, а саме в ранньоніовоанглійській мові. Модальність складного речення визначено як функціонально-семантичну категорію із відношенням змісту висловлення до дійсності з урахуванням предикативних ознак категорії часу та волітивної модальності як реалізації події або ситуації. Синтаксичну категорію модальності волевиявлення зафіксовано в парадигмі модусно-диктумних відношень з виділенням предикатів модусу для фіксації факту наявності мовленнєвої ситуації та вираження пропозиції адресанта. Комунікативне призначення модальності волевиявлення складного речення окреслено з погляду відношення мовця до пропозитивної або диктумної основи змісту висловлення. Виокремлено категорії суб'єктивної та об'єктивної модальностей у складному реченні вольової семантики ранньоніовоанглійської мови. Суб'єктивну модальність визначено як волітивну у головній клаузі речення із розмежуванням на волюнтативну та оптативну модальності зі значеннями прояву волі наказу, команди, бажання, прохання, інтенції адресанта тощо. Об'єктивну модальність визначено як пропозитивну у підрядній фінітній або інфінітивній предикаційній клаузі як реалізації пропозиції висловлення.

Окреслено модально-прагматичну перспективу складного речення з фінітною та інфінітивною предикацією дієслів волевиявлення. Встановлено, що суб'єктивна волітивна (волюнтативна та оптативна) модальність реалізується в модусній модально-прагматичній рамці, тоді як об'єктивна пропозитивна модальність експлікується в диктумній модально-прагматичній рамці досліджуваного речення. Проаналізовано реалізацію суб'єктивно-об'єктивних модальних відношень в ранньоніовоанглійському складному реченні. Доведено, що волюнтативні модальні відношення виражаються в парадигмі «волюнтативний модус — пропозитивний диктум», тоді як оптативні модальні відношення актуалізуються в парадигмі «оптативний модус — пропозитивний диктум». Засвідчено реалізацію волюнтативної та оптативної модальностей прояву волевиявлення адресанта та модально-часову парадигму актуалізації ситуації в реченнях-висловленнях. Встановлено, що волюнтативна модальність визначає модальні відношення як «актуальні (потенційні) — реальні / реальні (ірреальні)» на позначення актуальної / потенційної реальної або нереальної здійсненої ситуації. Модальні відношення оптативної модальності окреслено як «актуальні (потенційні) — ірреальні (реальні) / ірреальні» на позначення актуальної / потенційної нереальної або реальної, але не можливої здійсненої ситуації. Модально-часову парадигму реалізації ситуації в складних реченнях зафіксовано в парадигмі «індикатив / імператив — суб'юнктив / інфінітив».

Ключові слова: складне речення, модальність волевиявлення, суб'єктивна волітивна модальність, об'єктивна пропозитивна модальність, волюнтативний / оптативний модус, пропозитивний диктум, ранньоніовоанглійська мова.

Oleksandra Tuhai

Modality of volition of a complex sentence in synchrony

The proposed article reveals the modality of volition of a complex sentence in the historical development of the English language in synchrony, namely in the Early New English language. The modality of a complex sentence is defined as a functional-semantic category with the relationship of the statement content to reality taking into account the predicative features of the category of time and volitional modality as the realization of an event or a situation. The syntactic category of the modality of volition is fixed in the paradigm of modus-dictum relationships with the emphasis on modus predicates to fix the fact of the actual speech situation and the expression of the addresser's proposal. The communicative purpose of the modality of volition of a complex sentence is outlined in terms of the speaker's attitude to the propositional or dictum

basis of the statement content. The categories of subjective and objective modalities in a complex sentence of volitional semantics of the Early New English language are distinguished. Subjective modality is defined as the volitional modality in the main clause of a sentence with differentiation on voluntary and optative modalities with the meanings of the addresser's will manifestation of order, command, desire, request, intention etc. Objective modality is determined as the propositional modality in a subordinate finite or infinitive predicative clause as the realization of a sentence proposition.

The modal-pragmatic perspective of a complex sentence with the finite and infinitive predication of verbs of volition is outlined. The subjective volitional (voluntary and optative) modality is established to be realized in the modus modal-pragmatic framework while the objective propositional modality is explicated in the dictum modal-pragmatic framework of the studied sentence. The realization of subjective-objective modal relationships in an Early New English complex sentence is analyzed. Voluntary modal relationships are proved to be expressed in the paradigm «voluntary modus — propositional dictum» whereas optative modal relationships are actualized in the paradigm «optative modus — propositional dictum». The realization of voluntary and optative modalities of addresser's will manifestation and the modal-temporal paradigm of the situation actualization is witnessed in the studied sentences-statements. The voluntary modality defines the modal relationships as «actual (potential) — real / real (unreal)» to denote the actual / potential real or the unreal situation. The modal relationships of the optative modality are established as «actual (potential) — unreal (real) / unreal» to denote the actual / potential unreal or real, but the impossible realized situation. The modal-temporal paradigm of the situation realization in complex sentences is fixed in the paradigm «indicative / imperative — subjunctive / infinitive».

Key words: complex sentence, modality of volition, subjective volitional modality, objective propositional modality, voluntary / optative modus, propositional dictum, Early New English.

Вступ. Категорія модальності займає провідне місце в сучасній лінгвістиці та відзначається спрямованістю філологічних студій на функціонально-семантичний аспект дослідження контексту висловлення у співвідношенні його з дійсністю та певним ставленням адресанта до реальності / ірреальності повідомлюваного ним явища. У сучасних мовознавчих студіях різноплановість підходів до тлумачення категорії модальності, а особливо модальності волевиявлення на синтаксичному рівні складного речення в історичній германістиці свідчить про недостатній рівень аналізу останньої категорії та зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Постановка завдання. *Об'єктом* нашого дослідження слугують складні речення з фінитною та інфінітивною предикацією дієслів вольової семантики в ранньомовноанглійській мові. *Предметом* дослідження виступають модальні ознаки та властивості волевиявлення мовця складних висловлень суб'єктивного та об'єктивного змісту в досліджуваному синхронному зрізі англійської мови. *Метою* статті є визначення функціонування модальності прояву волі адресанта в складних реченнях ранньомовноанглійської мови. Досягнення мети наукової розвідки передбачає розв'язання наступних завдань: 1) уточнити категорію модальності як загальну лінгвістичну категорію; 2) виокремити категорії суб'єктивної волітвної та об'єктивної пропозитивної модальностей; 3) окреслити модально-прагматичну перспективу складного речення вольової семантики в ранньомовноанглійській мові; 4) проаналізувати експлікацію суб'єктивно-об'єктивних модаль-

них відношень в ранньомовноанглійському складному реченні з дієсловами волевиявлення; 5) визначити відношення волонтеративної та оптативної модальностей прояву волі адресанта та модально-часову парадигму реалізації ситуації висловлення. **Матеріалом** дослідження послуговували складні речення фінитної, інфінітивної предикації з дієсловами волевиявлення, відібрані методом суцільної вибірки з корпусу творів В. Шекспіра та Т. Міддлтона.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Сучасна лінгвістика висвітлює дослідження категорії модальності в різних парадигмах та площинах мовного вираження. Загальний аспект категорії модальності викладався в працях радянських лінгвістів О. С. Ахманової, О. І. Беляєвої, О. В. Бондарко, В. В. Виноградова, В. С. Храковського, О. О. Шахматова, В. М. Ярцевої. Суб'єктивний, об'єктивний зміст модальності привертав увагу О. М. Вольф, О. П. Глухової, С. О. Педченко. Модальність як логіко-граматична категорія була об'єктом досліджень Н. Д. Арутюнової, О. Л. Доценко, В. Б. Касевича, К. Ш. Міріскаєвої, Т. В. Шмельової. Зовнішня і внутрішня модальності на рівні складного речення в історичній германістиці та в сучасній англістиці були ретельно розроблені в провідних працях І. Р. Буніатової та Ю. П. Бойко. Розвідки Н. О. Савельєвої та Н. В. Скибицької здійснили вагомий внесок в дослідження явища деонтичної та епістемічної модальностей в діакронії та синхронії англійської мови. Модальне значення волевиявлення неодноразово було представлено в працях І. Адамсон, Л. В. Колобкової, С. В. Мясоедової,

В. П. Попової, К. О. Хузіної. Проте висвітлення модальності складного речення волітвної спрямованості адресанта в історичній перспективі залишається й досі поза увагою лінгвістів, що і є певною лакуною в дослідженні модальності волевиявлення ранньомовноанглійського складного речення та зумовлює актуальність пропонованої проблематики.

Методологія дослідження. У сучасних мовознавчих студіях дослідження категорії модальності відзначаються різними міждисциплінарними підходами та багатоаспектністю аналізованих парадигм модальності. Основні методичні засади комунікативної, прагматичної, семантичної, синтаксичної та історичної лінгвістики уможливили окреслення провідних ознак категорії модальності волевиявлення в ранньомовноанглійській мові. Методологічне підґрунтя нашої наукової розвідки включає наступні методи: 1) теорію модальності використано для окреслення категорії модальності волевиявлення в складних реченнях ранньомовноанглійської мови; 2) модусно-диктумну концепцію задіяно для аналізу модально-прагматичної перспективи досліджуваного складного речення; 3) метод комунікативного синтаксису задіяно для визначення функціонування модальних відношень суб'єктивної та об'єктивної модальностей прояву волі суб'єкта; 4) прагматичний аналіз застосовано для диференціації складних речень із волітвною волюнтативною та опативною модальностями; 5) метод історичного аналізу використано для характеристики складних речень із семантикою волі в історичній синхронії.

Результати дослідження та обговорення.

На сучасному етапі розвитку мовознавства актуальним є дослідження речень у царині категорії модальності. Остання розглядається більшістю лінгвістів як семантична категорія речення (Н. В. Скибицька, Н. О. Савельєва, О. Л. Доценко, А. О. Худяков, О. В. Бондарко). *Модальність* — це функціонально-семантична категорія, що виражає різні види відношень висловлення до дійсності. Модальність є мовною універсалією, яка належить до основних категорій мови. Вираз «модальність» використовують на позначення широкого спектра явищ неоднорідних за змістовим наповненням, граматичними властивостями, ступенем оформленості на різних рівнях мовної структури (Ярцева, 1989, с. 303; Очковська, 2018, с. 65).

У лінгвістику термін «модальність» (від лат. «modus» — міра, спосіб) увійшов з філософії та логіки, і був запроваджений Аристотелем (Скибицька, 2010, с. 11). У логіці *модальність* визнається як одна із провідних логічних форм — судження. Універсальною формулою судження виступає наступна: $S \in P$, де S є суб'єктом судження або те, що виступає предметом думки, тоді як

P є предикатом судження або те, про що говорять або мислять стосовно суб'єкта судження (Худяков, 2005, с. 58).

Існують різні підходи до визначення природи модальності як універсальної мовної категорії. У граматичних студіях *модальність* тлумачиться як категорія речення, що виражає відношення його змісту до дійсності з точки зору мовця та містить такі аспекти висловлення як емотивність, комунікативну цілеспрямованість, заперечення, оцінку та часову категорію. Ця концепція прослідковується у численних працях В. В. Виноградова як засновника теорії модальності та його послідовників (Худяков, 2005, с. 56–57). Кожне речення містить значущу конструктивну ознаку як модальне значення, тобто вказівку на відношення до дійсності (Виноградов, 1975, с. 55). Речення — це граматично складена мінімальна одиниця мови як словесне вираження одиниці мислення, що реалізується у відношенні до дійсності. Співвіднесеність висловлення із дійсністю є змістом ознаки предикативності як актуалізація події або ситуації. І ця прив'язка речення до дійсності отримує своє вираження через предикативні категорії часу та модальності (Калинина, 2001, с. 16; Шахматов, 1941, с. 59).

В. В. Виноградов розглядає категорію *модальності* на синтаксичному рівні як площину вираження та конкретизації категорії предикативності із загальним граматичним значенням співвіднесеності головного змісту речення до дійсності (Глухова, 2012, с. 7; Виноградов, 1975, с. 55–56). Речення характеризується тісно узгодженими властивостями зв'язку реченнєвих одиниць та містить особливу семантичну властивість вираження предикації, тобто співвіднесеність змісту думки із дійсністю (Ахманова et al., 2003, с. 105). А предикативність та модальність є суттєвими категоріями комплексних речень, де остання розглядається як обов'язкова ознака речення (Бойко, 2012, с. 87–88).

Категорія *модальності* дозволяє реченню виконати своє комунікативне призначення та висловити ставлення мовця до пропозитивного змісту мовлення (Скибицька, 2010, с. 3; Савельєва, 2010a). Суголосним з даним твердженням є розуміння модальності Фердинандом Брюно та його підхід до мовних фактів з психологічної точки зору, де він виділяє три види модальних значень, власне модальність судження, почуттів та *волевиявлення* мовця (Глухова, 2012, с. 13; Brunot, 1936, с. 511–512). За О. В. Бондарко, *модальність* є комплексом актуалізаційних категорій, що характеризують з погляду мовця відношення пропозитивної основи змісту висловлення до дійсності за провідними ознаками реальності / ірреальності (Бондарко, 1990, с. 59; Скибицька, 2010, с. 27). О. П. Глухова кваліфікує мовну модальність як широку семантичну

категорію, що складається з двох змістовно різних шарів, а саме пропозитивного (онтологічного) і прагматичного (гносеологічного). Пропозитивна модальність пов'язана з актуалізацією зазначеної події в реченні, а прагматична модальність пов'язана із прагматичною оцінкою повідомлення про цю подію. При цьому пропозитивну модальність розглядаються як відношення мовця до пропозитивного змісту (Глухова, 2012, с. 17; Миriskаева, 2018, с. 22). У логіці пропозиції завжди відокремлюється від комунікативної модальності (Арутюнова, 1976, с. 31; Lewis, 1943, р. 237–241).

У теоретичному мовознавстві категорія модальності тісно пов'язана із модусно-диктумною концепцією репрезентації речення. На думку Ш. Баллі, у будь-якому висловленні можна виділити головний зміст (диктум) та модальну частину (модус), де виражається інтелектуальне, емоційне або вольове судження мовця по відношенню до диктуму. Відповідно, модальність визначається як синтаксична категорія із виокремленням предикатів модусу із модальною семантикою, які можуть приєднувати додаткові речення (Бондарко, 1990, с. 69). Модусні предикати фіксують факт наявності будь-якої ситуації, тобто позначають про її існування, а також можуть виражати пропозитивне значення, що називає діяльність особи, яка фіксує первинну ситуацію. До модусних предикатів відносять каузативні дієслова на кшталт *oder, command, charge*, дієслова розумової та мовленнєвої діяльності як *ask, propose, advise*, а також дієслова емоційного сприйняття — *desire, want*. Репрезентовані дієслова модусу формують складні речення фінитної та інфінитивної підрядної предикації в ранньомовноанглійській мові (Храковский, 1983, с. 43–48).

У прикладах (1) — (2) продемонстровано модусно-диктумні модальні відношення головної та підрядної частин ранньомовноанглійського складного речення із матричними предикатами модусу *command, desire*: (1) *Grumio: [«Error i' the bill, sir; error i the bill. I **commanded**»] (модус) [the sleeves should be cut out and sewed up again; and that I'll prove upon thee, though thy little finger be armed in a thimble»] (диктум) (Shakespeare, 1988, p. 160, *The Taming of the Shrew*, iv, iii, 146–149). (2) *Achilles: [«To him, Patroclus: tell him I humbly **desire**»] (модус) [the valiant Ajax to invite the most valorous Hector to come unarmed to my tent»] (диктум) (Shakespeare, 1988, p. 601, *Troilus and Cressida*, iii, iii, 274–276).**

У сучасному мовознавстві поділяють поняття суб'єктивної та об'єктивної модальностей (В. В. Виноградов, О. М. Вольф, О. П. Глухова, Ю. П. Бойко, О. Л. Доценко, Н. В. Скибицька, Н. О. Савельєва, А. П. Очковська). Модальність розглядається як універсальна логіко-грама-

тична категорія, що виражає об'єктивне відношення змісту висловлення до дійсності та його суб'єктивне значення до цього змісту. За О. Л. Доценко, суб'єктивна модальність виражає ставлення мовця до змісту висловлення з погляду його обізнаності у тому, про що йдеться у пропозиції. Об'єктивна модальність виражається у значеннях реальності або відповідності висловлення дійсності та ірреальності, де у змісті висловлення відображається потенційно реальна об'єктивно можлива чи бажана ситуація. Ці модальності утворюють на рівні речення-висловлення єдиний модальний план, де суб'єктивна модальність реалізується у головній частині речення як волітивна волюнтативна або оптимативна модальність, тоді як об'єктивна модальність експлікується у підрядній частині речення зі зазначенням реальності або нереальності виконання головної дії (Доценко, 2001, с. 4–6). Реалізація об'єктивно-модальних значень у пропозитивних структурах, ядром яких є диктум, об'єктно-з'ясувальних висловлень передбачає врахування опорних матричних дієслів (предикатів модусу), граматичного вираження предикатів диктуму та рівня модальної маркованості сполучників (Доценко, 2006, с. 122).

Об'єктивна модальність є обов'язковою категорією висловлення, яка формує речення як предикативну одиницю з урахуванням модально-часових форм вираження реальності / ірреальності повідомлення (Очковська, 2018, с. 66–67). У функціонально-семантичному аспекті об'єктивну модальність визначають як відношення змісту повідомлення до дійсності у вимірах реального та ірреального часу. Суб'єктивну модальність кваліфікують як семантичну категорію, що утворює у реченні другий модальний шар та виражає відношення мовця до повідомлюваного у висловленні (Глухова, 2012, с. 21–23; Скибицька, 2010, с. 3; Савельєва, 2010б). При цьому об'єктивна модальність позиціонується як первинна предикативна, а суб'єктивна визнається як вторинна модальність, що нашаровується на попередню відтінками оцінної та експресивної семантики (Бойко, 2012, с. 89).

У прикладі (3) фіксуємо реалізацію суб'єктивної волітивної модальності в головному реченні із дієсловом *have ordered* та об'єктивної пропозитивної модальності у підрядному реченні: (3) *Prospero: [«The direful spectacle of the wreck, which touch'd The very virtue of compassion in thee, I **have** with such provision in mine art So safely **ordered**»] (суб'єктивна волітивна модальність) [that there is no soul»] (об'єктивна пропозитивна модальність) (Shakespeare, 1988, p. 2405, *The Tempest*, i, ii, 26–29).*

У сучасному мовознавстві питання модальності волевиявлення й досі залишається дискусійним. За Л. В. Колобковою та О. М. Тугай,

поняття волевиявлення має статус самостійного модального значення, в семантиці якого домінує елемент сфери потенційності з охопленням модальних значень можливості, необхідності, бажаності тощо. Ідентифікація інваріантного значення волевиявлення та диференціація його семантичних варіантів здійснюються з урахуванням відношення суб'єктів модальної ситуації до реалізації потенційного стану справ, що постає змістом волевиявлення, де останній стає найважливішим чинником вибору форми репрезентації волі в реченні як елемента модальної ситуації прояву вольової інтенції адресанта (Колобкова, 1995, с. 5–10; Тугай, 2021, с. 30). В широкому розумінні значення *волевиявлення* розглядається із відтінками модального значення бажання, наміру, прохання, наказу тощо, де останні об'єднуються «вольовим відношенням суб'єкта до дійсності як його власне вольове спонукання» (Хузина, 2011, с. 301; Тугай, 2017, с. 31).

Із категорією модальності волевиявлення тісно пов'язана категорія *волітивності*. Як відзначає О. Л. Доценко, основними значеннями волітивної суб'єктивної модальності є *волюнтативність* та *оптативність*, різниця між якими полягає в адресованості або неадресованості волевиявлення мовця до адресата, відповідно (Доценко, 2000, с. 43). Функціонально-семантична єдність предикатів волевиявлення базується на інших двох ознаках модальних значень, як *волюнтативність* та *ірреальність*. Волюнтативність розглядають як вказівку на волю людини, спрямовану на виконання дії. Ірреальність характеризує певний стан речей як такий, що існує не в дійсності, а тільки в мисленні. Ірреальності спонукального висловлення відповідає формування в його змісті суб'єктивно-модальних значень можливості / неможливості, бажаності / небажаності, необхідності / відсутності реалізації у висловленні із закріпленням у відповідних групах лексем певної мови (Мясоедова, 2013, с. 8). Модальне значення волюнтативності полягає у вираженні вольової спрямованості суб'єкта до вчинення дії. У складному реченні це значення реалізується конструкціями з дієсловами бажання, наміру, схильності, прагнення, задуму, таких як *wish* (хотіти), *hope* (сподіватися), *aspire* (прагнути), *endeavour* (намагатися) тощо (Бондарко, 1990, с. 119; Хузина, 2011, с. 302).

Синтаксична категорія *оптативності* відноситься до модальної категорії комунікативного типу висловлення. За ієрархією значень комунікативної рамки оптативні речення належать до функціонального типу речень волевиявлення з метою прояву волі мовця та виражають бажання останнього, щоб мала місце або здійснилась визначена ним ситуація (Бондарко, 1990, с. 170–172). За І. Адамсон, модальний зміст

дезидеративності несе в собі склярний характер між бажанням та наміром здійснити потенційну дію, що виражається у мові переважно інфінітивом із різним ступенем темпоральної дистанційованості від моменту мовлення. Адже кінцевий прагматичний смисл модальних висловлень бажання залежить не тільки від лексичних та граматичних особливостей або чинників, але й від контексту мовлення. Загальний логічний зміст бажаних висловлень полягає у декларації мовцем про намір змінити або перетворити стан об'єкта. Модальний зміст дієслів волевиявлення як *want*, *wish*, *desire*, *hope* у поєднанні з інфінітивом — це інтенсивна потенційна дія суб'єкта, його намір на створення нового вигляду або якості об'єкта дії (Адамсон, 2006, с. 84–97).

У лінгвістичних студіях модальне значення волевиявлення розглядають в аспекті *суб'єктивної волітивної модальності* з виокремленням волітивного спектру суб'єктивних субкатегорійних модальних значень, який експлікує інтенцію мовця щодо необхідності чи бажаності пропозиційного змісту речення-висловлення. За С. О. Педченко, для суб'єктивної волітивної модальності характерною ознакою є виразна прагматична орієнтація із спрямованістю на зміни екстралінгвальної реальності й відображення позиції суб'єкта мовлення щодо необхідності чи бажаності встановлення певного об'єктивного зв'язку між складниками пропозиції. Основними планами реалізації її змісту є *волюнтативність* (директивність) та *оптативність* (бажаність). У комунікативній ситуації волевиявлення суб'єкта набуває модальних відтінків наказу, команди, заклику, застереження, поради, побажання. Діапазон експліцитних проявів волюнтативності коливається від наполегливої категоричності до ввічливого прохання (Педченко, 2016, с. 306–307). Суб'єктивна модальність волевиявлення відображає позицію суб'єкта мовлення щодо необхідності чи бажаності встановлення певного об'єктивного зв'язку між суб'єктом та предикатом пропозиції. Сутність такої пропозиції є вольовою, тобто спрямованою на зміни екстралінгвістичної реальності, встановлення нових зв'язків та відношень (Доценко, 2000, с. 43). *Суб'єктивна волітивна модальність* нашаровується на об'єктивно-модальне значення пропозиції і стає носієм оцінки модальним суб'єктом ступеня необхідності чи бажаності переходу від ірреального зв'язку суб'єкта і предиката пропозиції до реального змісту висловлення (Доценко, 2001, с. 16).

У нашому дослідженні виходимо із розуміння модально-прагматичної перспективи волевиявлення ранньомовноанглійського складного речення як семантичної категорії єдиного суб'єктивно-об'єктивного модального плану змісту речення із формуванням двох модально-

прагматичних рамок з урахуванням волітивного та пропозитивного складових компонентів. Актуалізація суб'єктивної волітивної модальності із типами значень волюнтативної та оптативної модальностей експлікується у головній клаузі складного речення. Об'єктивна модальність або пропозиція волевиявлення реалізується у підрядній клаузі досліджуваного речення. Дослідження модальності волевиявлення у складних реченнях ранньомовноанглійської мови уможливує окреслити ситуацію цілого реченнєвого комплексу як реальну реалізовану або ірреальну нереалізовану.

У прикладі (4) суб'єктивна волітивна волюнтативна модальність актуалізується модусним дієсловом *commands* у головній клаузі як прояв директивної інтенції адресанта та реалізує ситуацію як реальну реалізовану: (4) *The Duke of Norfolk: [«Hear the king's pleasure, cardinal: who commands you»] [To render up the great seal presently Into our hands»]* (Shakespeare, 1988, p. 1387, King Henry VIII, iii, ii, 228–230).

У реченні (5) суб'єктивна волітивна оптативна модальність актуалізується модусним дієсловом *wish* у головній клаузі як прояв бажання адресанта та визначає ситуацію як ірреальну нереалізовану: (5) *Vermandero: [«Valencia speaks so nobly of you, sir, I wish»] [I had a daughter now for you»]* (Middleton, 2007, p. 1657, *The Changeling*, iii, iv, 1–2).

Речення (6) репрезентує об'єктивну модальність із пропозитивним елементом у підрядній фінітній клаузі, що актуалізується диктумним дієсловом *will help* та визначає ситуацію речення як реальну можливу реалізовану: (6) *Titus: [«Now all the service I require of them Is»] [that the one will help to cut the other»]* (Shakespeare, 1988, p. 1577, *Titus Andronicus*, iii, i, 77–78).

У західноєвропейській лінгвістиці найбільше розповсюдження отримала загальна *концепція модальності* Ш. Баллі, який наголошував, що модальність є душею речення. Як і думка, вона утворюється як результат активної операції мовного суб'єкта. Неможливо надавати значення речення висловленню, якщо в ньому не знаходиться будь-яке вираження модальності (Глухова, 2012, с. 12; Баллі, 1955, с. 44). Модальність є семантично обов'язковим компонентом речення із виконанням конституюючої функції (Худяков, 2005, с. 57). Семантична категорія модальності виражає обов'язок, дозвіл, бачення мовцем вірогідності явища чи події. Повний вимір модальності неможливий без урахування питань мовленнєвої комунікації з її учасниками. У період після середньоанглійської мови відбулися зміни в граматичному ладі англійської мови щодо прагматично релевантних компонентів, власне зниження частотності вживання та зменшення кількості перформативних дієслів,

якісне скорочення набору маркерів дискурсу. Це явище призвело до історичного зсуву в способах реалізації мовленнєво-актової інтенції та розвитку мовних засобів адресації (Скибицька, 2010, с. 33–45; Шевченко, 1999, с. 7).

У провідному модальному протистоянні виявляється послідовне розмежування у мові фактів дійсності (реальних) та фактів нашої уяви, розумової діяльності (ірреальних) (Шмелева, 1984, с. 86). При визначенні модальної семантики порівнюються поняття *актуальності / потенційності* та *реальності / ірреальності*. Актуальність містить поняття реальності як її центральне, специфічне, чітко виражене поняття, тобто реальність у вузькому сенсі. Потенційність не може бути одностайно пов'язана з ірреальністю. Потенційність слід трактувати як таке поняття, що пов'язує ірреальне значення з реальним. В модальних значеннях відображається не тільки опозиція реальність / ірреальність, але й динаміка зв'язків між реальністю та ірреальністю, що виражається у потенційності (Бондарко, 1990, с. 75–76).

У 70–80-тих роках ХХ століття формується визначення модальності як граматичної категорії щодо окреслення ролі дієслівного способу модальності, що визначає неможливість / можливість впливу суб'єкта на реалізацію ситуації (Скибицька, 2010, с. 26). І. Р. Буніятова зазначає, що дієслова волевиявлення *бажати, хотіти, змушувати, наказувати, просити, дозволяти* тощо як модальні оператори походять від претерито-презентних дієслів, які зберігають морфологічно-синтаксичні характеристики повнозначних дієслів, зокрема формативи часу, особи, числа зі здатністю відкривати позицію підрядної комплементарної частини речення (Буніятова, 2004, с. 253–258).

Претерито-презентні дієслова, які у давньоанглійський період вживалися як повнозначні та мали повне лексичне значення, з розвитком англійської мови почали передавати нереальну модальність із відтінками значень можливості, бажання, гіпотези. Із послабленням синтетизму у середньоанглійському періоді розпочинається розвиток аналітичних форм для позначення відношення часу повідомлення до моменту повідомлення з погляду мовця. Аналітизм сприяв уточненню граматичних часових значень та формуванню нових засобів вираження способів дієслова як головного експонента категорії модальності (Скибицька, 2010, с. 88). У давньогерманському підрядному реченні реалізація суб'юнктива залежала від модальності, яку мовець надавав висловленню. Якщо суб'юнктив у германських мовах, поступившись оптативу, первісно передавав суб'єктивне ставлення мовця, то оптатив виражав бажання, можливість або настанову дії. Із посиленням аналітизму оптатив

розвивається у суб'юнктив, та протиставляється імперативу у плані вираження волевиявлення як структурно зумовлені засоби вираження модальності (Буніятова, 2004, с. 245–246).

Модальність складної синтаксичної єдності визначається композиційним об'єднанням різних модальних значень її складників та загальною семантикою цілого (Виноградов, 1975, с. 84). У нашій розвідці *verba voluntatis* належать до дієслів з імпліцитною модальною семантикою та вказують на відношення мовця до бажаного, необхідного або можливого факту дійсності, маніфестантом якого вступає залежне речення (Буніятова, 2003, с. 177–178).

На пояснення принципів семантичної організації речення семантичний синтаксис висуває ідею про обов'язкове поєднання у реченні об'єктивних та суб'єктивних елементів смислу. Цю ідею пов'язують з іменем Шарля Баллі, використовуючи його терміни на позначення об'єктивної частини — *диктум*, а суб'єктивної — *модус* (Шмелева, 1988, с. 5–6). За О. Л. Доценко, модально-прагматична структура у складних реченнях може реалізувати дві модальні площини, власне *суб'єктивно-модальну* із предикатом модусу відповідної семантики та *об'єктивно-модальну* із особливостями засобів її вираження (Доценко, 2006, с. 158–159). Актуалізаційні категорії модусу слугують для встановлення відношення об'єктивного змісту речення до моменту мовлення і до учасників спілкування (Глухова, 2012, с. 28).

Модус або *модальну модусну рамку* розуміють у лінгвістиці в тій частині семантичного висловлення речення, яка зосереджена зліва від «роздільника» (Арутюнова, 1976, с. 62). Розуміння модальної рамки використовується у тому сенсі, що пропозиція вставляється в ту позицію, що залишається для неї у модальній рамці (Касевич, 1988, с. 66). До *волітивних модусів* входять модуси волевиявлення та необхідності (Арутюнова, 1988, с. 98; Глухова, 2012, с. 27). Інструментом на позначення диктуму виявляється поняття пропозиції, яке постає поруч із термінами «подія», «ситуація», «стан справ» та означає «мовне втілення деякого стану справ в дійсності та ситуації». Пропозитивні смисли або *пропозитивний диктум* описують об'єктивно притаманні ситуації аспекти та особливості її реалізації, де диктум виражається в структурі другого предиката пропозитивної семантики. Встановлення найбільш природного модусу виявляє характер пропозиції, яка може супроводжуватися в реальних висловленнях тільки зі своїм відповідним модусом (Шмелева, 1988, с. 9–13).

У ході дослідження модально-прагматичної перспективи ранньомовноанглійського складного речення послуговуємось теорією мовної модальності О. Л. Доценко, модусно-диктумною кон-

цепцією Ш. Баллі. Виокремлюємо суб'єктивну волітивну модальність із експлікацією суб'єктивних волонкативних / оптативних відношень та формуванням модально-прагматичної рамки у головній клаузі, та об'єктивну модальність із експлікацією пропозитивного елемента та оформленням модально-прагматичної рамки у підрядній клаузі. Визначаємо волонкативний модус та предикати модусу як інтенціональну складову змісту речення, що реалізується у головній частині висловлення та диктум або пропозитивний компонент із актуалізацією у підрядній фінітній та інфінітивній клаузах складного речення.

Суб'єктивні модальності відображають різні аспекти відношення мовця до змісту висловлення. Вони дуже різноманітні за своєю природою і визначаються в мові різними засобами. Синтаксична реалізація модусно-диктумних структур містить перелік значень, які виражають модуси та перелік власне модусів, що дає уявлення про різноманіття та численність відповідних смислів (Вольф, 1988, с. 124). Волонкативні відношення належать до сфери директивних мовленнєвих актів, що відзначаються семантикою пропозиції (диктумом) й предикатом модусу (Доценко, 2006, с. 236). Наявність компонента адресованості / неадресованості у семантиці модусу зумовлює семантико-структурні особливості висловлення. Реалізація волонкативного модусу передбачає обов'язковість комунікативного впливу на слухача, який повинен виконати необхідну для суб'єкта волевиявлення дію, і який є безпосередньо суб'єктом дії пропозиції (Доценко, 2000, с. 43).

Модальність цілісної структури складних речень волітивної семантики ранньомовноанглійської мови визначаємо як *суб'єктивно-об'єктивну* зі значеннями *волонкативності, оптативності* з урахуванням критеріїв класифікації відношень та значень, як: 1) семантики дієслів волевиявлення; контрольованості / неконтрольованості ситуації; реальності / ірреальності висловлення; здійсненності / нездійсненності ситуації; присутності / відсутності адресата; 2) характеру відношень між адресантом та адресатом; ступеня категоричності; 3) авторитарності джерела спонукання; 4) рівня зацікавленості комунікантів у виконанні дії (Доценко, 2006, с. 236–243; Беляева, 1985, с. 79).

Слідом за В. П. Поповою, англійські дієслова волевиявлення розглядаємо як особливу лексико-семантичну групу дієслів на позначення прояву волі як окремих одиниць певної системи лексико-граматичних засобів вираження модального значення «волевиявлення» із відтінками наказу, команди, вимоги, згоди, дозволу, заборони, бажання, інтенції, наміру, воління, прохання, обіцянки тощо (Попова, 2000, с. 130;

Вежицкая, 1985, с. 255). В англiстицi модальне значення волюнтативностi реалiзує вольову цiле-спрямованiсть суб'єкта до здiйснення дiї в узгодженнi головних дiєслiв *бажання, наміру, прагнення* тощо переважно з iнфiнiтивними клаузами (Бондарко, 1990, с. 119).

У складних реченнях ранньомовноанглiйської мови засобами вираження суб'єктивної волюнтативної модальностi виступають предикати (перифрази) наказу, команди (*order (give / have / take order), charge, command, appoint*), вимоги, рiшення (*require, choose, determine, resolve*), заборони, примусу (*forbid, force, enforce, bid, compel, induce*), дозволу (*permit, allow, dare*). Вони реалiзуються у головнiй частинi складного речення (модусi) iз утворенням суб'єктивних волюнтативних вiдношень модусної модально-прагматичної рамки висловлення. Волюнтативнi значення наказу, команди, примусу, вимоги, заборони, дозволу розгортаються у пiдряднiй пропозитивнiй фiнiтнiй або iнфiнiтивнiй частинi (диктумi) iз утворенням об'єктивних модальних вiдношень диктумної модально-прагматичної рамки висловлення.

Суб'єктивно-об'єктивнi волюнтативнi вiдношення реалiзують модально-прагматичну рамку «волюнтативний модус — пропозитивний диктум» як:

I. Актуальнi реальнi/реальнi вiдношення волюнтативної модальностi на позначення актуальної реальної, реальної здiйсненої ситуацiї в модально-часовiй парадигмi «презентний, футуральний iндикатив / iмператив — презентний, футуральний iндикатив / презентний iнфiнiтив»: (7) King: [*«Tell me, sirrah, but tell me true, I charge you, Not fearing the displeasure of your master, Which on your just proceeding I'll keep off, By him and by this woman here»*] (волюнтативний модус) [*what know you?»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 687, *All's Well That Ends Well*, v, iii, 235–238). (8) Albany: [*«We do require them of you,»*] (волюнтативний модус) [*so to use them As we shall find their merits and our safety May equally determine»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 1940, *King Lear*, v, iii, 43–45).

У прикладах (7) — (8) засвiдчено реалiзацiю суб'єктивно-об'єктивної модальностi в модально-прагматичнiй рамцi як «волюнтативний модус — пропозитивний диктум», де матричнi предикати модусу *charge, require* актуалiзують суб'єктивну волюнтативну модальнiсть iз вiдтiнками команди, вимоги у волюнтативному модусi, а другоряднi предикати диктуму *know, to use* актуалiзують об'єктивну модальнiсть у пропозитивному диктумi. Наказова, категорична семантика дiєслiв волевиявлення, контрольованiсть ситуацiї та зацiкавленiсть адресантiв у виконаннi дiї як авторитетних суб'єктiв спонукання присутнiх адресатiв, а також презентна /

футуральна модально-часова парадигма складних речень позначають волюнтативну модальнiсть висловлень як актуальну реальну iз реальною здiйсненою ситуацiєю.

II. Актуальнi реальнi/iрреальнi вiдношення волюнтативної модальностi на позначення актуальної реальної, нереальної здiйсненої ситуацiї в модально-часовiй парадигмi «претеритний iндикатив — футуральний iндикатив, претеритний / презентний / аналітичний суб'юнктив / презентний iнфiнiтив»: (9) *Hermia*: [*«In that same place thou hast appointed me,»*] (волюнтативний модус) [*To-morrow truly will I meet with thee»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 240, *A Midsummer Night's Dream*, i, i, 177–178). (10) *Macduff*: [*«He did command me»*] (волюнтативний модус) [*to call timely on him, I have almost slipped the hour»*] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 1179, *The Tragedie of Macbeth*, ii, iii, 44).

Речення (9) — (10) демонструють волiтивну волюнтативну модальнiсть прояву волi адресантiв як авторитетних осiб iз направленiстю на адресатiв. Волюнтативне значення призначення та команди актуалiзують дiєслова *has appointed, did command* в модальнiй рамцi волюнтативного модусу, а другоряднi дiєслова комплементарної предикацiї *meet, to call* реалiзують пропозитивне значення об'єктивної модальностi в модальнiй рамцi пропозитивного диктуму. Претеритно-футурально-презентна часова парадигма дослiджуваних речень визначає ситуацiю висловлень як нереально здiйсненню iз актуальною реальною семантикою волюнтативної модальностi призначення та наказу мовця.

III. Потенцiйнi реальнi/реальнi вiдношення волюнтативної модальностi на позначення потенцiйної, реальної здiйсненої ситуацiї в модально-часовiй парадигмi «презентний iндикатив / iмператив — презентний суб'юнктив / презентний iнфiнiтив»: (11) *Horatio*: [*«You from the Polack wars, and you from England, Are here arrived, give order»*] (волюнтативний модус) [*that these bodies High on a stage be placed to the view»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 1803, *Hamlet*, v, ii, 387–389). (12) *Banquo*: [*«And yet your beards forbid me»*] (волюнтативний модус) [*to interpret That you are so»*] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 1958, *Macbeth*, i, iii, 46).

У прикладах (11) — (12) волюнтативне значення наказу, заборони адресанта реалiзується семантикою головних предикатiв *give order, forbid*, якi актуалiзують суб'єктивну волюнтативну модальнiсть адресанта в модуснiй рамцi речень iз розгортанням диктуму пропозицiї у пiдрядних клаузах як пропозицiйного диктуму. Iмператив дiєслова *give order* / презентний iндикатив дiєслова *forbid* у головнiй клаузи та презентний

суб'юнктив *be placed* / презентний інфінітив *to interpret* у додатковій клаузі вказують на потенційно реальну здійсненну ситуацію зазначених речень-висловлень.

Оптитивні модальні відношення належать до сфери репрезентативних або дескриптивних висловлень, які описують певний стан речей (Доценко, 2006, с. 236). У нашій праці розгортання *волітивних оптитивних* модальних відношень здійснюється за допомогою предикатів бажання (*desire, wish, want, hope*), рекомендації (*advise, instruct, warn*), інтенції (*intend*), прохання (вмовляння) (*pray, beg, bid, entreat, beseech, ask, request*), обіцянки (*promise, swear*). У висловленнях з оптитивним суб'єктно-модальним значенням виражається воля суб'єкта, що спрямовується на перехід зв'язків між суб'єктом та предикатом пропозиції з ірреального стану в реальний, де волітивний акт не передбачає присутності слухача (Доценко, 2000, с. 43).

Суб'єктивно-об'єктивні оптитивні відношення реалізують модально-прагматичну рамку «оптитивний модус — пропозитивний диктум» як:

I. Актуальні ірреальні/реальні відношення оптитивної модальності на позначення актуальної нереальної, але можливої реальної здійсненої ситуації в модально-часовій парадигмі «презентний індикатив / імператив — презентний, претеритний, футуральний індикатив / презентний / претеритний суб'юнктив / презентний інфінітив»: (13) *Vindice*: [«Nay, but hear me: He **desires** now] (оптитивний модус) [that **will command** hereafter; Therefore be wise»] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 559, *The Revengers Tragedy*, ii, i, 74–75). (14) *Penitent*: [«He ne'er **asks**] (оптитивний модус) [whether it **be** the pox or no, and of the twain that **had been** more likely»] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 431, *A mad World, my Masters*, iii, ii, 34–35). (15) *Cunningame*: [«Why, thanks, sweet bird, and with my heart I **wish**] [That he **had** as strong and likely hope of her As thou hast of me»] (Middleton, 2007, p. 994, *Wit at ferverall Weapons*, ii, i, 46–48). (16) *Leonato*: [«Well, niece, I **hope**] (оптитивний модус) [to see you one day fitted with a husband»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 405, *Much Ado About Nothing*, ii, i, 60–61).

У прикладах (13) — (16) модусні предикати *desires, asks, wish, hope* реалізують волітивну оптитивну модальність зі значеннями бажання, прохання, інструкції, сподівання у модусній рамці оптитивного модусу як суб'єктивної модальності із розгортанням пропозиції волевиявлення у модусній рамці пропозитивного диктуму як об'єктивної модальності висловлень. Оптитивна семантика головних предикатів зі значеннями бажання, інтенції, прохання, відсутність адресата, неконтрольованість ситуації адресан-

том через його меншу авторитарність, а також презентно-претеритно-футуральна часова парадигма зумовлюють оптитивну модальність даних речень-висловлень як актуальну нереальну із можливою реальною здійсненою ситуацію у майбутньому.

II. Актуальні ірреальні/ірреальні відношення оптитивної модальності на позначення актуальної нереальної нездійсненої ситуації в модально-часовій парадигмі «претеритний індикатив / аналітичний суб'юнктив — претеритний / аналітичний суб'юнктив / презентний інфінітив»: (17) *Thaliard*: [«Well, I perceive he was a wise fellow, and had good discretion, that, being bid to ask what he would of the king, **desired**] (оптитивний модус) [he **might know** none of his secrets. now do I see he had some reason for't; ... »] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 2219, *Pericles*, i, iii, 4–8). (18) *Hortensio*: [«I **promised**] (оптитивний модус) [we **would be** contributors And bear his charge of wooing, whatsoe'er»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 136, *The Taming Of The Shrew*, i, ii, 216–217). (19) *Dogberry*: [«Goodman Verges, sir, speaks a little off the matter: an old man, sir, and his wits are not so blunt as, God help, I **would desire**] (оптитивний модус) [they **were**»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 424, *Much Ado About Nothing*, iii, v, 10–12). (20) *Clown*: [«O wife, thy life is saved when I **hoped**] (оптитивний модус) [t' **had been gone**»] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 1394, *A New Way to Please You*, v, i, 503). (21) *Othello*: [«'Twas pitiful, 'twas wondrous pitiful: She **wish'd**] (оптитивний модус) [she **had not heard** it,] (пропозитивний диктум) [yet she **wish'd**] (оптитивний модус) [That heaven **had made** her such a man; she thank'd me»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 1820, *Othello*, i, iii, 161–164).

Приклади (17) — (21) демонструють волітивну оптитивну модальність прояву волі адресанта як менш авторитетного джерела спонукання, який не контролює здійсненність ситуації. Оптитивне значення бажання, обіцянки, надії реалізують дієслова *desired, promised, would desire, hoped, wish'd* в модальній рамці оптитивного модусу, а другорядні предикати комплементарних фінітних та інфінітивних речень виражають пропозицію об'єктивної модальності в модальній рамці пропозитивного диктуму. Претеритно-аналітично-презентна часова парадигма зазначених складних речень окреслює ситуацію висловлень як актуальну нереальну здійсненну із нереальною здійсненою ситуацією.

III. Потенційні реальні/ірреальні відношення оптитивної модальності на позначення потенційної реальної, але не можливої нездійсненої ситуації в модально-часовій парадигмі «презентний індикатив — претеритний / аналітичний

суб'юнктив / презентний інфінітив»: (22) *Crambo*: [«I **beseech** you, sir,] (оптативний модус) [we **mistook** our marks; deliver us our weapons»] (пропозитивний диктум) (Middleton, 2007, p. 315, *The Honest Whore*, xii, 101–102). (23) *Posthumus*: [«Not any, but abide the change of time, Quake in the present winter's state and **wish**] (оптативний модус) [That warmer days **would come**: in these sear'd hopes»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 2287, *Cymbeline*, ii, iv, 4–6). (24) *Richard*: [«Thus do I **hope**] (оптативний модус) [**to shake** King Henry's head»] (пропозитивний диктум) (Shakespeare, 1988, p. 892, *King Henry VI, Part III*, i, i, 21).

У прикладах (22) — (24) дієслова прохання, бажання *beseech*, *wish*, *hope* актуалізують волітвну оптативну модальність як суб'єктивну в модусній рамці оптативного модусу із подальшим розгортанням бажальної пропозиції волі мовця на модусну рамку пропозитивного диктуму як об'єктивної модальності висловлень. Присутність або відсутність адресата, менша категоричність, зацікавленість та авторитетність адресанта, неконтрольованість ним бажальної ситуації, і претеритно-аналітично-презентна часова парадигма характеризують ситуацію оптативної модальності цих складних речень як потенційну реальну із неможливістю здійснення бажаного волевиявлення адресанта.

Висновки. Таким чином, модальність волевиявлення складного речення в ранньоніовангліїській мові визначено як функціонально-семантичну та синтаксичну категорії відношення змісту висловлення до дійсності із виокремленням дієслів прояву волі адресанта як предикатів модусу

та пропозитивної основи змісту речення як диктуму. Суб'єктивно-об'єктивні модальні відношення в складному реченні з фінитною та інфінітивною предикацією схарактеризовано із виокремленням суб'єктивної модальності як волітвної волюнтативної модальності зі значеннями команди, наказу, вимоги, заборони, примусу, дозволу та як волітвної оптативної модальності зі значеннями бажання, прохання, вмовляння у головній частині, та об'єктивної модальності як реалізації пропозиції мовця у підрядній частині складного речення. Модально-прагматичну перспективу складного речення визначено як суб'єктивну волітвну (волюнтативну та оптативну) модальність, що експлікується в модусній модально-прагматичній рамці речення та як об'єктивну пропозитивну модальність, яка реалізується в диктумній модально-прагматичній рамці досліджуваного речення. Модальні волюнтативні відношення зафіксовано в парадигмі «волюнтативний модус — пропозитивний диктум»; модальні оптативні відношення засвідчено в парадигмі «оптативний модус — пропозитивний диктум». Відношення волюнтативної модальності засвідчено як «актуальні (потенційні) — реальні / реальні (ірреальні)» на позначення актуальної / потенційної реальної або нереальної здійсненої ситуації. Відношення оптативної модальності окреслено як «актуальні (потенційні) — ірреальні (реальні) / ірреальні» на позначення актуальної / потенційної нереальної або реальної, але не можливої здійсненої ситуації. Модально-часову парадигму реалізації ситуації в складних реченнях визначено в парадигмі «індикатив / імператив — суб'юнктив / інфінітив».

ДЖЕРЕЛА

1. Адамсон, И. (2006). *Модальный смысл дезидеративности: от семантической зоны к семантической типологии высказываний* [Дис. доктора философии, Таллинский университет].
2. Арутюнова, Н. Д. (1976). *Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы*. Москва: Наука.
3. Арутюнова, Н. Д. (1988). *Типы языковых значений: Оценка; Событие; Факт*. Москва: Наука.
4. Ахманова, О. С. & Микаэлян, Г. Б. (2003). *Современные синтаксические теории*. Изд. 2-е, стереотипное. Москва: Едиториал УССР.
5. Балли, Ш. (1955). *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. Москва: Изд-во иностранной литературы.
6. Беляева, Е. И. (1985). *Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках*. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та.
7. Бойко, Ю. П. (2012). *Парадигма англійського гіпотаксису у синхронії та діахронії*: монографія. Хмельницький: «Поліграфіст 2».
8. Бондарко, А. В. (1990). *Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность*. Ленинград: Наука.
9. Буніятова, І. Р. (2003). *Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV–XII ст.)*: монографія. Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т.
10. Буніятова, І. Р. (2004). *Становлення складнопідрядного речення в давньогерманських мовах (IV–XIII ст.)* [Дис. д-ра філол. наук: 10.02.04, Київський національний лінгвістичний університет].
11. Вежбицкая, А. (1985). *Речевые акты: пер. с англ. Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика*, 16, 251–275.

12. Виноградов, В. В. (1975). О категории модальности и модальных словах в русском языке. *Избр. тр. Исследования по русской грамматике* (с. 53–87). Москва.
13. Вольф, Е. М. (1988). Субъективная модальность и семантика пропозиции. Н. Д. Арутюнова (Отв. ред.) *Прагматика и проблемы интенциональности. Сб. научных трудов* (с. 124–143). Москва: Институт языкознания АН СССР.
14. Глухова, О. П. (2012). *Модальность как категория текста (на материале произведений Ю. Полякова)*: монография. Казань: РИЦ.
15. Доценко, О. Л. (2001). *Модальність у вираженні об'єктно-з'ясувальних відношень* [Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].
16. Доценко, О. Л. (2000). *Модальність у вираженні об'єктно-з'ясувальних відношень* [Дис. канд. філол. наук: 10.02.01, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].
17. Доценко, О. Л. (2006). *Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності*: монографія. Київ: Міленіум.
18. Калинина, Е. Ю. (2001). *Нефинитные сказуемые в независимом предложении*. Москва: ИМЛИ РАН.
19. Касевич, В. Б. (1988). *Семантика. Синтаксис. Морфология*. Москва: Наука.
20. Колобкова, Л. В. (1995). *Средства выражения модального значения волеизъявления в русском языке XVII — начала XVIII веков* [Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01, Тверской государственный университет].
21. Мириксаева, К. Ш. (2018). *Концептуализация модальности в разносистемных языках (на материале глагола can и его вербализаторов в русском языке)* [Дис. канд. філол. наук.: 10.02.20, Пятигорский государственный университет].
22. Мясоедова, С. В. (2013). Роль суб'єктивно-модальних компонентів у формуванні окремих різновидів спонукального значення (на прикладі спонукальних конструкцій із значенням «настійна вимога»). *Наукові праці Чорноморського державного ун-ту імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Філологія. Мовознавство, 219(207), 74–78.
23. Очковська, А. П. (2018). *Становлення рейзингової конструкції з суб'єктом в англійській мові XII-XVII ст.: структурний та функціональний аспекти* [Дис. канд. філол. наук: 10.02.04, Київський університет імені Бориса Грінченка].
24. Педченко, С. О. (2016). Класифікаційні параметри субкатегорійних суб'єктивно-модальних значень. *Молодий вчений*, 8(35), 305–308.
25. Попова, В. П. (2000). *Средства выражения модального значения «волеизъявления» в английском и русском языках: Сопоставительный аспект* [Дис. канд. філол. наук: 10.02.20]. Краснодар.
26. Савельева, Н. О. (2010а). *Засоби вираження деонтичної модальності в ранньомовноанглійській мові (на матеріалі творів У. Шекспіра)* [Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04, Київський національний лінгвістичний університет].
27. Савельева, Н. О. (2010б). *Засоби вираження деонтичної модальності в ранньомовноанглійській мові (на матеріалі творів У. Шекспіра)* [Дис. канд. філол. наук: 10.02.04, Київський національний лінгвістичний університет].
28. Скибицька, Н. В. (2010). *Епістемічна модальність в англійській мові (діахронний аспект)*: монографія. Київ: Логос.
29. Тугай, О. М. (2017). Англійські дієслова вольової дії: досвід попереднього аналізу. *Studia Philologica (Філологічні студії)*: зб. наук. праць, 8, 29–35. <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/197>
30. Тугай, О. М. (2021). *Складне речення з дієсловами волевиявлення в ранньомовноанглійській мові: структурно-функціональний аспект* [Дис. доктора філософії: 035 Філологія, 03 Гуманітарні науки, Київський університет імені Бориса Грінченка].
31. Храковский, В. С. (1983). *Категории глагола и структура предложения. Конструкции с предикатными актантами*. Ленинград: Наука.
32. Худяков, А. А. (2005). *Теоретическая грамматика английского языка*. Москва: Академия.
33. Хузина, Е. А. (2011). Модальность волеизъявления с оттенком желательности инфинитивных конструкций (на материале русских пословиц и поговорок). *Вестник Челябинск. гос. пед. ун-та. Серия: Филология и искусствоведение*, 3, 299–307.
34. Шахматов, А. А. (1941). *Очерк современного русского литературного языка* (4-е изд.). Москва.
35. Шевченко, І. С. (1999). *Історична динаміка прагматичних властивостей англійського питального речення (16–20 ст.)* [Автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.04, Київський державний лінгвістичний університет].
36. Шмелева, Т. В. (1988). *Семантический синтаксис: Текст лекций из курса «Современный русский язык»*. Красноярск: Красноярский ун-т.
37. Шмелева, Т. В. (1984). *Смысловая организация предложения и проблемы модальности. Актуальные проблемы русского синтаксиса* (с. 78–100). Москва.

38. Ярцева, В. Н. (1989). *Большой Энциклопедический Словарь. Языкознание*. Москва: Советская энциклопедия.
39. Brunot, F. (1936). *La pensee et la langue*. Paris: Hachette.
40. Lewis, C. I. (1943). The modes of meaning. English with Spanish abstract. *Philosophy and phenomenological research*, 4(2), 236–250.
41. Middleton, T. (2007). *The Collected Works* (G. Taylor & J. Lavagnino, Eds.). Oxford: Clarendon Press.
42. Shakespeare, W. (1988). *The annotated Shakespeare: three volumes in one illustrated: the comedies, the histories, sonnets, and other poems, the tragedies and romances* (A. Rowse, Ed.). New York: Greenwich House.

REFERENCES

1. Adamson, I. (2006). *Modalnyi smysl deziderativnosti: ot semanticheskoi zony k semanticheskoi tipologii vyskazyvaniia* [Modal Meaning of Desire: from Semantic Zone to Semantic Typology of Utterances]. [PhD thesis, Tallin University] [in Russian].
2. Arutiunova, N. D. (1976). *Predlozhenie i ego smysl. Logiko-semanticheskie problemy* [Sentence and its Meaning. Logical-semantic Problems]. Moskva: Nauka [in Russian].
3. Arutiunova, N. D. (1988). *Tipy yazykovykh znachenii: Otsenka; Sobytiie; Fakt* [Types of Language Meanings: Assessment; Event; Fact]. Moskva: Nauka [in Russian].
4. Akhmanova, O. S. & Mikaelian, G. B. (2003). *Sovremennyye sintaksicheskie teorii* [Modern Syntactic Theories]. Izd. 2-ye, stereotipnoe. Moskva: Editorial USSR [in Russian].
5. Balli, Sh. (1955). *Obshchaia lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka* [General Linguistics and Questions of the French Language]. Moskva: Izd-vo inostrannoi literatury [in Russian].
6. Beliaeva, Ye. I. (1985). *Funktsionalno-semanticheskie polia modalnosti v angliiskom i russkom yazykakh* [Functional-semantic Modality Fields in English and Russian]. Voronezh: Izd-vo Voronezhskogo un-ta [in Russian].
7. Boiko, Yu. P. (2012). *Paradyhma anhliiskoho hipotaksysu u synkhronii ta diakhronii: monohrafiia* [Paradigm of English Hypotaxis in Synchrony and Diachrony: monograph]. Khmelnytskyi: «Polihrafi 2» [in Ukrainian].
8. Bondarko, A. V. (1990). *Teoriia funktsionalnoi grammatiki: Temporalnost. Modalnost* [Functional Grammar Theory: Temporality. Modality]. Leningrad: Nauka [in Russian].
9. Buniatova, I. R. (2003). *Evoliutsiia hipotaksysu v hermanskykh movah (IV–XII st.): monohrafiia* [Evolution of Hypotaxis in Germanic Languages (IV–XII Centuries): monograph]. Kyiv: Kyiv. nats. linhv. un-t [in Ukrainian].
10. Buniatova, I. R. (2004). *Stanovlennia skladnopidriadnoho rechennia v davniohermanskykh movah (IV–XIII st.)* [Complex Sentence Formation in Old Germanic Languages (4–13 centuries)]. [Doctor's thesis, Kyiv National Linguistic University] [in Ukrainian].
11. Vezhbitskaia, A. (1985). *Rechevyie akty: perevod s angliiskogo* [Speech Acts: translated from English]. *Novoe v zarubezhnoi lingvistike. Lingvisticheskaiia pragmatika*, 16, 251–275 [in Russian].
12. Vinogradov, V. V. (1975). O kategorii modalnosti i modalnykh slovakh v russkom yazyke [On Category of Modality and Modal Words in Russian]. In *Izbrannyye trudy Issledovaniia po russkoi grammatike* (c. 53–87). Moskva [in Russian].
13. Volf, Ye. M. (1988). Subektivnaia modalnost i semantika propozitsii [Subjective Modality and Semantics of Proposition]. In N. D. Arutyunova (Otv. red.) *Pragmatika i problemy intensionalnosti. Sbornik nauchnykh trudov* (c. 124–143). Moskva: Institut yazykoznaniiya AN SSSR [in Russian].
14. Glukhova, O. P. (2012). *Modalnost kak kategoriia teksta (na materiale proizvedenii Yu. Poliakov): monografiia* [Modality as Category of Text (based on the works of Yu. Poliakov): monograph]. Kazan: RITS [in Russian].
15. Dotsenko, O. L. (2001). *Modalnist u vyrazhenni ob'ektno-ziasuvalnykh vidnoshen* [Modality in Expression of Object-revealed Relationship]. [Extended abstract of Candidate's thesis, Drahomanov National Pedagogical University] [in Ukrainian].
16. Dotsenko, O. L. (2000). *Modalnist u vyrazhenni ob'ektno-ziasuvalnykh vidnoshen* [Modality in Expression of Object-revealed Relationship]. [Candidate's thesis, Drahomanov National Pedagogical University] [in Ukrainian].
17. Dotsenko, O. L. (2006). *Semantyko-prahmatychnyi syntaksys: osoblyvosti vyrazhennia modalnosti: monohrafiia* [Semantic and Pragmatic Syntax: Features of Modality Expression: monograph]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
18. Kalinina, Ye. Yu. (2001). *Nefinitnyie skazuiemyie v nezavisimom predlozhenii* [Non-finite Predicates in Independent Sentence]. Moskva: IMLI RAN [in Russian].

19. Kasevich, V. B. (1988). *Semantika. Sintaksis. Morfologiya* [Semantics. Syntax. Morphology]. Moskva: Nauka [in Russian].
20. Kolobkova, L. V. (1995). *Sredstva vyrazheniia modalnogo znachenii voleizivleniia v russkom yazyke XVII — nachala XVIII vekov* [Means of Expression of Modal Meaning of Will in Russian in the 17th – Early 18th Centuries]. [Extended abstract of Candidate's thesis, Tver State University] [in Russian].
21. Miriskaieva, K. Sh. (2018). *Kontseptualizatsiia modalnosti v raznosistemnykh yazykakh (na materiale glagola can i ego verbalizatorov v russkom yazyke)* [Conceptualization of Modality in Multi-system Languages (on the Material of the Verb Can and its Verbalizers in Russian)]. [Candidate's thesis, Piatigorsk State University] [in Russian].
22. Miasoiedova, S. V. (2013). Rol subiektyvno-modalnykh komponentiv u formuvanni okremykh riznovydiv sponukalnoho znachennia (na prykladi sponukalnykh konstruktii iz znachenniam «nastiina vymoha») [Role of Subjective-modal Components in Formation of Certain Types of Motivation Meaning (on the Example of Motivation Constructions with Meaning «Insistence»)]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho un-tu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Serii: Filolohiia. Movoznavstvo*, 219(207), 74–78 [in Ukrainian].
23. Ochkovska, A. P. (2018). *Stanovlennia reizynhovoii konstruktii z subiekтом v anhliiskii movi XII–XVII st.: strukturnyi ta funktsionalnyi aspekty* [Formation of Subject Raising Construction in the English Language of the 12th-17th Centuries: Structure and Function]. [Candidate's thesis, Borys Grinchenko Kyiv University] [in Ukrainian].
24. Pedchenko, S. O. (2016). Kласифікаційні параметри субкатегорійних суб'єктивно-модальних значень [Classification Parameters of Subcategory Subjective-modal Meanings]. *Molodyi vchenyi*, 8(35), 305–308 [in Ukrainian].
25. Popova, V. P. (2000). *Sredstva vyrazheniia modalnogo znachenii «voleizivleniia» v angliiskom i russkom yazykakh: Sopostavitelnyi aspekt* [Means of Expression of Modal Meaning of «Will» in the English and Russian Languages]. Candidate's thesis. Krasnodar [in Russian].
26. Savelieva, N. O. (2010a). *Zasoby vyrazhennia deontychnoi modalnosti v rannionovohanhliiskii movi (na materialy tvoriv U. Shekspira)* [Means of Expression of Deontic Modality in Early Modern English (based on the works of W. Shakespeare)]. [Extended abstract of Candidate's thesis, Kyiv National Linguistic University] [in Ukrainian].
27. Savelieva, N. O. (2010b). *Zasoby vyrazhennia deontychnoi modalnosti v rannionovohanhliiskii movi (na materialy tvoriv U. Shekspira)* [Means of Expression of Deontic Modality in Early Modern English (based on the works of W. Shakespeare)]. [Candidate's thesis, Kyiv National Linguistic University] [in Ukrainian].
28. Skybytska, N. V. (2010). *Epistemichna modalnist v anhliiskii movi (diakronnyi aspekt): monohrafiia* [Epistemic Modality in the English Language (Diachronic Aspect): monograph]. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
29. Tuhai, O. M. (2017). Anhliiski diieslova voliovoi dii: dosvid poperednioho analizu [English Verbs of Volitional Action: Experience of Preliminary Analysis]. *Studia Philologica (Filolohichni studii)*: zb. nauk. prats, 8, 29–35 [in Ukrainian]. <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/197>
30. Tuhai, O. M. (2021). *Skladne rechennia z diieslovamy volevyiavlennia v rannionovohanhliiskii movi: strukturno-funktsionalnyi aspekt* [Complex Sentence with Verbs of Volition in Early Modern English: Structure and Function]. [PhD thesis, Borys Grinchenko Kyiv University] [in Ukrainian].
31. Khrakovskii, V. S. (1983). *Kategorii glagola i struktura predlozheniia. Konstruktsii s predikatnymi aktantami* [Verb Categories and Sentence Structure. Constructions with Predicate Actants]. Leningrad: Nauka [in Russian].
32. Khudiakov, A. A. (2005). *Teoreticheskaia grammatika angliiskogo yazyka* [Theoretical Grammar of the English Language]. Moskva: Akademiia [in Russian].
33. Khuzina, Ye. A. (2011). Modalnost voleizivleniia s ottenkom zhelatelnosti infinitivnykh konstruktii (na materiale russkikh poslovits i pogovorok) [Modality of Will Expression with a Touch of Desirability of Infinitive Constructions (based on Russian Proverbs and Sayings)]. *Vestnik Cheliabinsk. gos. ped. un-ta. Serii: Filologiya i iskusstvovedeniie*, 3, 299–307 [in Russian].
34. Shakhmatov, A. A. (1941). *Ocherk sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka* [Essay on the Modern Russian Literary Language] (4-ie izd.). Moskva [in Russian].
35. Shevchenko, I. S. (1999). *Istorychna dynamika prahmatychnykh vlastyvostei anhliiskoho pytalnoho rechennia (16–20 st.)* [Historical Dynamics of Pragmatic Peculiarities of the English Interrogative Sentence (16–20 st.)]. [Extended abstract of Candidate's thesis, Kyiv State Linguistic University] [in Ukrainian].
36. Shmeliova, T. V. (1988). *Semanticheskii sintaksis: Tekst lektsii iz kursa «Sovremennyi russkii yazyk»* [Semantic Syntax: Text of Lectures from the Course «Modern Russian Language»]. Krasnoarsk: Krasnoarskii un-t [in Russian].
37. Shmeliova, T. V. (1984). Smyslovaia organizatsiia predlozheniia i problemy modalnosti [Semantic Organization of Sentence and Problems of Modality]. In *Aktualnye problemy russkogo sintaksisa* (78–100). Moskva [in Russian].

38. Yartseva, V. N. (1989). *Bolshoi Entsiklopedicheskii Slovar. Yazykoznaniiie* [Big Encyclopedic Dictionary. Linguistics]. Moskva: Sovetskaia entsiklopediia [in Russian].
39. Brunot, F. (1936). *La pensee et la langue* [Thought and Language]. Paris: Hachette [in French].
40. Lewis, C. I. (1943). The modes of meaning. English with Spanish abstract. *Philosophy and phenomenological research*, 4(2), 236–250.
41. Middleton, T. (2007). *The Collected Works* (G. Taylor & J. Lavagnino, Eds.). Oxford: Clarendon Press.
42. Shakespeare, W. (1988). *The annotated Shakespeare: three volumes in one illustrated: the comedies, the histories, sonnets, and other poems, the tragedies and romances* (A. Rowse, Ed.). New York: Greenwich House.

Дата надходження статті до редакції: 22.09.2021.

Прийнято до друку: 22.10.2021.